

פירושו של רבינו 'אור החיים' הקדוש פרשת תולדות

למעוניינים לקבל במייל את פירושו של 'אור החיים' הקדוש,
נא לשלוח בקשות למייל

pnineeh@gmail.com

פרשת תולדות

יט) ואלה תולדות וגו'. צריך לדעת א' במקום שיזכיר תולדות יצחק הזכיר לידת יצחק, ב' לא היה צריך להודיע כי אברהם הוליד את יצחק:

אכן כוונת הכתוב היא על זה הדרך **ואלה תולדות יצחק** פירוש האמורים בסוף הפרשה וכיון שזכר בניו של יצחק וכבר קדם לנו כי יצחק כשנולד לא היה במדרגה שיוליד כי בא מסטרא דנוקבא וכמו שכתבנו למעלה (לעיל כ"ב ב') אם כן מנין לו תולדות לזה גמר אומר **אברהם הוליד את יצחק** פי' הפעיל כח הלידה ביצחק שהמשיך אליו נפש שהיא במדרגת המוליד וזה היה באמצעות העקידה כמו שכתבנו:

עוד ירצה על דרך אומרם ז"ל (יבמות סד.) ויעתר לו ה' לפי שאין דומה וכו' לתפלת צדיק בן צדיק ע"כ. הא למדת כי לצד היות לו אב צדיק נתרצה ה' לו ונתן לו בנים, והוא אומר **אברהם הוליד וגו'**, פי' באמצעות זכות אברהם הוליד וגו':

עוד ירצה על פי דבריהם ז"ל (בראשית פס"ג) בפסוק (ישעי' כט כב) אל בית יעקב אשר פדה את אברהם כי בזכות יעקב ניצול אברהם מכבשן האש וזולתו כבר היה ח"ו אברהם נשרף באור כשדים, והוא אומר **אלה תולדות יצחק בן אברהם** שבאמצעות אברהם הוליד את יצחק כי זולת יעקב שהוא תולדות יצחק כבר היה אברהם נשרף קודם שיוליד יצחק:

עוד ירמוז על עיקר תולדות הצדיקים שהם מצות ומעשים טובים, כי להיות שיצחק לא נודעו נסיונותיו וגדר צדקותו, והגם שפשט צוארו על גבי המזבח אין דבר זה מבואר בתורה ועד היום יש מפרשים (ראב"ע כב ד) כי בעל כרחו נעקד, לזה מודיע הכתוב באומרו ואלה תולדות יצחק בן אברהם הבט וראה המוליד והמורם כיוצא בו. ורמז גם כן בתיבת **בן אברהם** על דרך אומ' (משלי י') בן חכם פי' כי הוא אברהם בבחינת הצדקות והפלגת חיבתו יתברך. וכפי זה ידוייק גם כן אומרו **ואלה** בתוספת וא"ו לומר מוסיף על תולדותיו של אברהם המפורסם לטובה בכמה נסיונות גם תולדותיו של יצחק בדומי:

עוד ירמוז על זה הדרך ואלה תולדות יצחק בן אחד היה אברהם פירוש כדומה לו שלא דמו לאברהם ב' תולדותיו של יצחק:

עוד ירמוז באומרו **אברהם הוליד וגו'** על זה הדרך שהגם שדימה תולדות הטוב של יצחק לשל אברהם כרמוז באומרו ואלה בתוספת וא"ו עם כל זה לא תשוה מעלתו לשל אברהם כי הוא האב זיכה לו, והוא אומר **אברהם הוליד את יצחק** בחינת הטוב שבו באה מכח המוליד מה שאין כן אברהם כי אביו עובד עבודה זרה היה והוא נתעצם להשיג בוראו ומעלת אברהם נשגבה, ולזה נקרא (ישעי' מא ח) אברהם אוהבו יתברך פי' הוא קדם להיות אוהב לקונו קודם שיאיר ה' אליו אהבתו בו הוא רדף אחריו בהתעצמות נפלא מה שאין כן יצחק כי בנה בו אברהם בנין אהבת הטוב וכשפקח עינו בעולם כבר נחה עליו רוח ה':

עוד ירמוז על זה הדרך כי תולדות יצחק היה בבחינת יותר מעולה מתולדות אברהם כי אינו דומה צדיק בן צדיק לצדיק בן רשע (יבמות סד) שהוא אברהם בן תרח, והגם שאמרו ז"ל (ב"ר פל"ח) שעשה תשובה עם כל זה בעת לידת אברהם עד סמוך למיתתו לא היה אלא במדרגת רשע ופעולת האב רשע תחשיך מאור נפש הבן, ובבחינה זו נתרבית הכשרת מעשה יצחק, והוא אומר **ואלה** בתוספת על הראשון ונתן טעם באומרו אברהם הוליד וגו':

עוד נתכוון לומר על זה הדרך **אלה תולדות** פירוש מאורעות אשר עברוהו ליצחק כמפורשים בסדר הפרשה וכאומרים ז"ל שכולם שלמים בלא שום מאורע של צער וברוב טוב עושר וכבוד וכמבואר בפי' רמב"ן ז"ל (כ"ה ל"ד) מה שלא היה כן לאברהם שכמה עברוהו מהצרות, ונתן הכתוב טעם לצד כי אברהם הוליד את יצחק ולצד שאביו צדיק היה וזיכה לו העושר והכבוד וכו' מה שאין כן אברהם שלא היה לו אב שיזכה לו:

כ) ויהי יצחק בן ארבעים וגו'. טעם שהוצרך להודיע זמן נישואיו מה שלא נהג כן באברהם, בא לתת טעם לעיכוב הזמן ששהה יצחק בלא נישואין עד עבור מ' שנה ואמר הטעם **בקחתו את רבקה** בשביל קיחת רבקה שהה עד מ' שנה וכמו שגמר אומר **לו לאשה** פי' לו מיוחדת היא בת זוגו הא למדת

שקודם לה לא היתה לו בת זוג וכמו שכתבנו בפרשה הקודמת והיא קטנה היתה שנולדה בעקידה כשהוכשר לילד ומעתה אין תרעומת על יצחק ששהה עד מ' שנה גם על אברהם שעכב עד מ' שנה כי אז היתה בת ג' שנים כפי החשבון:

בת בתואל הארמי וגו' אחות וגו'. טעם שחזר הכתוב להודיע זה לא להשיענו בת מי היא אלא ללמד סניגוריא על רבקה, לפי שאומר בסמוך ויעתר לו ה' לו ולא לה, ותבא הסברא לומר כי טעם הדבר לצד פחיתות רבקה ח"ו כי לא ראוייה היא לשמוע אליה אלהים, לזה הקדים לומר **בת בתואל** לומר כי זו היא סיבה למה שהעתיר ה' ליצחק כי הוא בן אברהם והיא בת בתואל, וכפל לומר **הארמי מפקדן ארם** להעיר כי נתכוון באומ' הארמי לומר הרמאי כי אם נתכוון לכנותו לשם עירו הרי הוא אמור, והכוונה בזה לצד שלא נתפרסם רשעותו בעולם בא להודיעו כי רשע היה ובאמצעותו לא הוכשרה תפלת רבקה כתפלת יצחק:

ואומר אחות לבן ללא צורך ונוסף שכבר ידענו אלא הטעם הוא שבא ללמד זכות על רבקה בראותינו שילדה בן רשע מובהק, ותאמר איך מבטן ברוך יצא ארוך, לזה אמר כי זה הוא סיבה לדבר היותר אחות לבן הארמי פירוש הרמאי בתוספת רשע על אביו, וכבר קדמו חז"ל (ב"ב קי.) רוב הבנים, לטעם הידוע, ולזה יצא עשו, וזולת זה צאצאיה צדיקים היו יוצאים ממנה, כי צדקת גמורה היתה, והעד לנוכח אשתו, ואמרו ז"ל (ב"ר פס"ג) וכו'. ושלא תאמר ואם כן ולמה לא נתן לב יצחק לבדוק באחיה, לזה גמר אומר **לו לאשה** וכמו שפירשתי למעלה, וזולת זה לא היה נושא אחות רשע:

עוד רמז בהודעת **אחות לבן** על דרך אומרם ז"ל (שם פ"ס) שטעם רבקה שהיתה עקרה הוא לצד ברכת לבן כדי שלא יראה כי ברכתו תעשה מעשה טוב, לזה קודם שאמר הכתוב כי עקרה היא קדם לומר טעם הדבר ואמר אחות לבן וזו היתה סיבה שנעקרה רבקה עד שהוצרכו לתפלה:

[כא] ויעתר לו וגו'. טעם שלא אמר וידע יצחק את וגו' כאומר (בראשית ד' א') והאדם ידע (ש"א א) וידע אלקנה וגו' אולי שהיתה התפלה אחר שידע (ברכות ס.) תוך ג' ימים הראשונים כאומרם ז"ל (ברכות ס.) שלשה ימים הראשונים יתפלל שלא יסריח, וזו היתה תפלתו של יצחק:

[כב] ויתרוצצו הבנים וגו'. צריך לדעת אומרם **ויתרוצצו**. גם אומרה **למה זה אנכי**. ורש"י פי' אם כן גדול צער העיבור למה זה אנכי מתאוה ומתפללת על ההריון ע"כ. ופירושו ז"ל אין הדעת מסכמת עליו שתמאס הצדקת בהריונה לצד הצער, גם במה נחה דעתה באמור לה האלהים ב' גוים וגו' ובזה לא יוסר צערה. ורז"ל דרשו דרשות הרבה אבל פשט הכתוב לא נודע. אכן פשט הכתוב הוא **ויתרוצצו** לשון ריצוץ פירוש היו נדחקים ביותר כשיעור שיהיו מתרוצצים ולא יתקיימו במעיה וזה יורה כי הריונה אינו מתקיים, **ותאמר אם כן למה זה אנכי** פי' זה מורה באצבע חוזר אל ההריון למה אנכי הרה לריק יגעת, **ותלך לדרוש את ה'** פי' לבקש רחמים על קיום הריונה ולדעת דבר הסובב הפסדם כי מן השמים לא יעשו נס לשקר שתפקד בדבר שאינו מתקיים, ולעולם לא הקפידה על צער ההריון כי הצדיקים יסבלו צער גדול בעולם הזה לתכלית טוב הנצחי:

[כג] ויאמר ה' לה וגו'. מקרא זה רבו בו הפירושים ועודנו בר נתינת טעם ותבלין בדרך אור ישר, והוא כי בא להשיבה על חששתה שאין הריונה מתקיים לרוב דחקם והודיעה סיבת הדוחק אשר ידחקו זה את זה ויתעצמו זה על זה כי משונה הריון זה מכל הריון שבעולם כי כל הריון שיהיה מב' יהיו הב' נוחים וטבעם שווה כאומרם (שיר השירים ז ד) תאומי צביה וידורו יחד בבטן מה שאין כן הריונה, והטעם הוא כי **ב' גוים בבטן** כל אחד מהם הוא בחינת גוי אחד, ועוד להם שהם עצמם הם מלכים ומלכותם נמשכת לעולם והוא אומרם **וב' לאומים**. וכל זה לא יסובב להתרוצץ בבטן אם היו במזג אחד כטבע התאומים אלא שהם משונים מטבע התאומים כי מהבטן עצמו אינם נוחים זה לזה ומשונה מזגם וטבעם, והוא אומרם **ממעריך יפרדו**, ואמר **ממעריך** ולא אמר במעריך לומר כי תמיד הם מפורדים והתחלת הפירוד ממעים, ובאמצעות ענין זה הוא השינוי המופלא לא לצד כי אין בטנה ראוי להריון מתרוצצים הבנים:

ואומרם ולאום מלאום וגו'. פי' עוד יש להם דבר שיגרום הרחקת הכנת ההתגוררות יחד כי כל אחד מהב' מלכים חזקו ואמצו הוא מלאום שכנגדו על דרך אומרם ז"ל (מגילה ו.) לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים, וכיון שכל אחד מהם רוצה במפלת חבירו כדי שיגדל ממנו זה ירחיק האחוה והתיאום יחד:

ואומר רב וגו' רבו בזה הפירושים ואין דבר מספיק באמיתות הכתוב. ולדרכנו יבא על נכון, הכונה בא לומר כי מלבד שיתגדל אחד במפלת חבירו גם צריך הנופל להשתעבד לפני המתגדל ממנו ולא די לו נפילתו וראות טובו ביד אויבו אלא שיכוף כאגמון ראשו לעובדו ובזה תפליג הרחקת האחוה ותעצומת השנאה, ועל זה נאמר (כתובות עב.) אין אדם ונחש דרים בכפיפה אחת. וזאת סיבת שינוי ההריון. וכפי דרך זה אומר **רב יעבוד צעיר** אין הכונה באומר רב וצעיר בייחוד על יעקב או על עשו אלא על אשר יהיה רב בזמנו ועל אשר צעיר בזמנו, כפתור ופרח:

{כז} ויקרא שמו יעקב. פי' הקב"ה לא אביו והעד הנאמן אומ' ויצחק בן ששים וגו' ואם הוא הקורא היה לו לומר והוא בן ששים וגו' שבו משתעי קרא והבן:

{כח} ויאבד יצחק וגו'. הנה לדבריהם ז"ל (תנחומא) שאמרו שהיה צד אביו בדברים היאך מעשרין את המלח לא חש לעשות כן אלא ליצחק ולא לרבקה כי לא לצד המצוה היה חושש אלא לצד שהיה ירא מקללתו גם לתקות הברכות, מה שאין כן רבקה. ולזה תמצא שלא אמר יקרבו ימי אבל אבי ואמי אלא אבי, וטעם רבקה שלא הגידה ליצחק רשעו אפשר שהיה מרמהו שלא בפניה לבל דעת סיבת אהבתו אותו להסירה. ולפי אונקלוס שתרגם ארי מציד' הוה אכיל צריך לדעת למה לא יועיל טעם זה גם לרבקה כי מן הסתם לא יפליג עצמו יצחק מרבקה. ואולי כי רבקה חיובה על יצחק להאכילה בשר וכמו שכתב מהרי"ק באבן העזר (סי' ע' סעיף א') שחייב במזונותיה ואם בני משפחתה רגילים בגדולות צריך להנהיגה כן ע"כ, וידוע כי בתואל שר וגדול לארם לזה לא תחזיק טובה לטרף בפ' יה:

{כט} ויזד יעקב. אולי כי לצד שראה שהועילה לגימתו של עשו ליצחק לקח גם הוא דרך לבשל תבשילין לקרב לב אביו אליו כעשו:

{ל} על כן קרא שמו וגו'. פי' הוא עשו קרא שמו אדום, והטעם לא לצד שקרא שם האדום האדום שני פעמים אלא לצד שהיה הולך למות ובו החיה נפשו קרא שמו אדום בשמו, ועשו בדיק בשמא היה כאומר (כ"ז ל"ו) הכי קרא שמו וגו':

{לא} ויאמר יעקב מכרה כיום וגו'. צריך לדעת אומר **כיום** שאין לה משמעות. ונראה כי להיות כי בכורה זו שקונה ממנו יש בה פרטים שאינם במציאות אלא במות אביו והם דברים שלא באו לעולם, וכפי תורתנו הקדושה אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, לזה נתחכם לומר כיום כדי שתתקיים המכירה. והוא על פי מה שאמרו במסכת מציעא דף ט"ז ופסקוהו הפוסקים (ח"מ ס' רי"א סעי' ב') הצייד עני שאין לו מה יאכל שאמר מה שיעלה במצודתי היום מכור לך ממכרו קיים, והטעם משום כדי חייו, וכתבו הגאונים שאין הטעם תלוי באומר היום אלא הוא הדין יום אחר ממכרו קיים מטעם כדי חייו ולא אמרו היום אלא לשלול מה שיעלה במצודתו ל' יום או שנה שהוא יותר מכדי מחיית יום אחד, אבל מחיית יום אחד בכל מציאות שיהיה קיים. והוא אומר **מכרה כיום** פירוש כדין יום שהרי עיף היה ומשום כדי חייו ממכרו הגם שהוא דבר שלא בא לעולם, וזולת מציאות זה אין דין שיכול לזכות במכר הבכורה, והצדיק עשו דברי יעקב כאומר הנה הוא הולך למות ואין לך תקנת משום כדי חייו גדולה מזו:

{לב} ויאמר השבעה לי טעם שהוצרך לשבועה. להיות כי יש בכורה פרטים שהם דברים שאין בהם ממש, כמו הכבוד והמעלה, שעליהם הקפיד יעקב לעבודת בית אלהינו שהיא בכורות, וכפי תורתנו הקדושה אין אדם מקנה לא במכר ולא במתנה דבר שאין בו ממש כידוע, (רמב"ם הלכות מכירה פ' כ"ב) לזה נתחכם לזכות בדבר על ידי שבועה וכן הוא הסכמת פוסקי התורה (יו"ד סי' רל"ט) כי השבועה חלה בין על דבר שיש בו ממש בין על דבר שאין בו ממש, והוא אומר **השבעה לי**. והנה שבועה זו לא תספיק לקנין דבר שלא בא לעולם, כי טעם דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם היא לצד דלא סמכא דעתיה דלוקח וכו', וכן מוכח במציעא דף י"ו, אבל אם היה דעתו סומכת היה נקנה ושבועה לא תועיל בזה ולכן הוצרך לטעם כיום כמו שפירשתי. שוב בא לידי ספר הריב"ש סי' שכ"ח וז"ל כתבת שראית ר"י בן הרא"ש שכתב בשם אביו דמקנה דבר שלא בא לעולם אם נשבע קנה וכו' וראייתו ממכירת בכורה שמכר עשו ליעקב וכתב השבעה לי עד כאן. תשובה, לא הרא"ש ולא ר"י בנו חתימי עלה ואין לתלות בגברי רברבי סברא כזו שאין לה על מה שתסמוך, גם הראיה שהביאו אין לה עיקר לפי שהיה קודם הדיבור ומאן לימא לן שלא היה אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אז, והשבועה היתה לרווחא דמלתא שלא יערער לפי שהיה איש זרוע ע"כ. והם דברינו עצמן אלא שהריב"ש לא התבונן לתת טעם שהוצרך שבועת עשו כמו שכתבתי:

וטעם אומרו **השבעה לי** ולא הספיק לומר השבעה והדבר מובן כי לו היא המכירה, נתכוון לומר כי שבועה זו צריכה להיות על דעתו של יעקב שזולת זה יכול לבטלה בלבו ועיקר השבועה צריכה להיות בלב כדאמר רבי עקיבא (תו"כ פ' י"ב) האדם בשבועה שיהיה פיו ולבו שוים בשעת השבועה לזה אמר השבעה לי פי' לדעתי:

גם דקדק לומר **לי** כי דוקא הוא שיכול להתקיים מכר הבכורה בכל חלקיו אבל לא לזולת כי הזולת אינו בן קנייה אלא דברים שהם ממון אבל דברים שהם ירושה מעלות מאביהם כגון העבודה שבבית אלהים והכבוד אינם באיש נכרי ולא כל כמיניה למכרם לזר:

וימכור את בכורתו. הצדיקה התורה המכירה שקיימת היא בידו מטעמים שכתבנו והגם שלא מכר אלא לאונסו, והגם שמכר דבר שוה מאה מנה במנה. וזה לך לשון מהרי"ק (חו"מ רכז) אם מכר מפני דוחקו וזלזל במכירתו יותר מכדי שהדעת טועה שניכר שמפני דוחקו הוצרך לזלזל אינו יכול לחזור בו ידיע ומחל עכ"ל. ומעתה הגם שמכר דבר מופלג הערך בלגימה אחת של נזיד ממכרו מכר כמו שגילה הוא דעתו באומרו הנה הוא הולך למות ואין לך דוחק גדול מזה, (איוב ב') עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו, והנה זולת המצאה זו לא היה מציאות ליעקב לזכות בבכורה מיד עשו, ועל עשו אמר הנביא (משלי ה') עונותיו ילכדנו את הרשע שבסיבת עונותיו שעשה בו ביום כאומרם ז"ל (ב"ר פס"ג) בפ' אומר והוא עיף (ויגע) זה היה סיבה להוציא ממנו הבכורה ותעמודנה ביד הראוי לה:

לד **יקם וילך ויבז עשו וגו'.** פי' התורה מעידה עליו שביזה הבכורה בדעתו. ולזה לא הספיק לומר ויבז וחוזר אל עשו האמור בסמוך, והבן. וכונת הודעה זו לומר גם בלא טעם דלאונסו גמר כי בעיניו בזויה היא ומכור ימכרנה בדבר מה הגם שלא היה צריך להשיב נפשו וגמר ומקנה:

בראשית פרק-כו

ב **שכון בארץ אשר וגו'.** נתכוין לומר סתם לקבל עליו אמרי קדוש אל המקום אשר יאמר אליו הגם שיהיה הפך רצונו, וליטול שכר על הדבר, כי רצה הקב"ה לזכות ידידיו וכן הוא אומר (לעיל יב א) אל הארץ אשר אראך וסמוך הזכירה לו דכתיב (שם ה) ללכת ארצה כנען:

ג **כי לך ולזרעך וגו'.** ארץ פלשתים בכלל נתינת הארץ היא, ולזה גם כן הסכים רמב"ן, ואומרו **לך** הבטחה זו אולי שהיא על מה שהצליח הוא שם דכתיב (פסוק יב) ויזרע יצחק בארץ ההיא וגו'. עוד נתכוון לומר לו שיזכה הוא בה לזרע, ואולי כי לא החזיק אברהם בארץ פלשתים בחזקה הראשונה לזה רצה ה' שיחזיק יצחק בה והוא החזיק בה בחזקה מעולה שחרש זרע, ולזה דקדק ה' בדבריו לומר את כל הארצות האל:

עוד נתכוין להבטיחו כי אין לישמעאל חלק ונחלה בהבטחות אברהם זולת ליצחק לבד והוא אומר **לך**. ודקדק לומר **ולזרעך** לשלול חלק מבניו כי דוקא אותו שנקרא זרעו דכתיב (כ"א י"ב) כי ביצחק יקרא לך זרע (נדרים לא) ולא כל יצחק;

ה **שמע אברהם בקולי.** לכל אשר נסיתיהו, **וישמור משמרתו** שמר עצמו לבל יבא לידו דבר שצויתיהו לשמור, וכמו כן שמר המצות לבל יעברוהו בהסח הדעת. וחקותי הם מצות שאין בהם טעם, וכמו כן תורתו שמר לבל תשכח ממנו על דרך אומרו (דברים ד) ושמור נפשך וגו' פן תשכח את הדברים וגו':

ו **וישב יצחק בגרר.** לומר שקיים מאמר הבורא ברוך הוא ובטל מחשבתו שקדמה לו:

ח **מצחק את רבקה.** פי' מעשה חיבה הנעשית בין איש לאשתו ולדברי האומר (ב"ר פס"ד) מצחק משמש מטתו אולי שהיה באחד מהדרכים שמותר אפי' ביום כמו שתאמר לרפואה וכמו שכתב רמב"ם (הלכות דעות פ' ד') או כמעשה שהובא בש"ם (כתובות סה) דביתהו דאביי דגלית וכו' ואזל רבא וכו' כי הצדיקים יחושו לדומה דדומה דכיעור לבל יכשלו בו:

יא **מות יומת**. פי' מות בידי שמים יומת בידי אדם, ודקדק לומר **הנוגע** לומר אפילו בדרך שאינו נהרג על אשת איש דבני נח יהרג על זאת וכמו שכתבנו במעשה שרה בפרשת וירא (כ ד):

יב **מאה שערים ויברכהו**. פי' להיות דדבר הנמדד אין הברכה מצויה בו (ב"מ מב.) וכאן אמר שהגם שנמדד ונודע שיעור מאה שערים אף על פי כן **ויברכהו ה'**. עוד ירצה שלא נכנס בו עין הרע מהפלגת הריח כי יצו ה' אתו את הברכה:

טו **וכל הבארות וגו'**. סמך הודעה זו לויקנאו וגו', לומר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים, והודיע שקנאו ממנו, והוסיף להודיע שגם עם אברהם היה להם קנאה ושנאה וכל הבארות אשר וגו'. ואומר **סתמום וימלאום עפר** ולא הספיק לומר מלאום עפר, אולי כי אחר מות אברהם סתמום דוקא עשו אבנים לפיהם ולא בטלום בהחלט, ואחר הקנאה שקנאו ביצחק ויוסיפו להרשיע בקנאתם וימלאום עפר והיו כלא היו, ולזה הוצרך יצחק לחפור אותם מחדש כאומרם בסמוך ויחפור את בארות וגו':

טז **כי עצמת ממנו וגו'**. פי' ואין גדולת המלכות ניכרת לפני גדולתו ואין לך בזיון המלך כזה:

יז **ויחן בנחל גרר**. כי לא רצה לעקור את דירתו מארץ פלשתים בהחלט לצד מצות המלך מלכו של עולם היא לאמר (פסוק ג) גור באדף הזאת, והגם שנאמר שהמקום ההוא לא היה בכלל מה שאמר לו ה' שכון בארץ אף על פי כן אנוס היה מהמלך אדון הארץ. ואולי כי עשה ה' ככה לנשיון שהגם שאמר לו ה' לך ולזרעך אתן את כל הארצות אף על פי כן לא נתנוהו אפי' לשבת שם כאחד העם אם לא יהרהר אחר השכינה, וכמו כן עשה לאברהם:

כד **אל תירא כי אתך וגו'**, פי' להיות שראה השפלה ממלך פלשתים שגרשו מארצו ולא ידע אן יפנה חש כי ה' עזבו לזה אמר אל תירא לא עזבתך אתך אני:

כו **ואבימלך הלך אליו מגרר וכו'**. צריך לדעת למה הוצרך לומר **מגרר** והוא דבר ידוע. גם אין צורך בהודעה זו. ורז"ל הרגישו ודרשו (ב"ר פס"ד) מגרר וכו' וזה דרך דרש. עוד למה הוצרך לקחת עמו פיכל ואחוזת מרעהו, ואם לטכסיסי מלוכה לא היה צורך לכתוב להודיע דברים שאין לנו בזה צורך:

אכן כוונת הכתוב היא לתרץ מה שיקשה לנו למה הוצרך אבימלך לחזר אחר יצחק לכרות לו ברית ללא צורך כי כבר נשבע לו אברהם (כא כג) אם תשקור לי ולניני ולנכדי, ומה מיחוש היה לו לאבימלך בשבועת אברהם שהוצרך לשבועת יצחק, ורמב"ן ז"ל הרגיש ליישב ואמר שיראת אבימלך שיצחק יפר הבטחת אברהם לצד שהם הפרו ברית וגרשוהו מאתם ע"כ. ולא ראיתי שהתנה אבימלך לאברהם בשבועתו לשבת בארצו הוא ובניו ואין הפרת ברית במה ששלחו יצחק, ועדיין קושיא במקומה עומדת שלא היה צריך לברית יצחק, אשר על כן בא הכתוב ואמר **מגרר פי'** מטעם גרר יש מקום לחוש לביטול ברית אברהם והוצרכו לחזק ברית עם יצחק. והוא על דרך מה שאמרו בנדרים דף ס"ה ז"ל תניא המודר הנאה מחבירו אין מתירין לו אלא בפניו. וכתבו הגהות מיימוניות בפ"ו מהלכות שבועות ז"ל ואמר ר"י ודוקא לכתחלה צריך בענין זה אבל לא דיעבד ולכתחלה לא אמרו אלא באדם העושה לו טובה כגון משה שנתן לו יתרו בתו וצדקיהו שהוציאו נבוכדנצר ממאסר וכו' אבל אדם אחר אפילו לכתחלה כדמוכח מפרק אלו נאמרין וכו' (סוטה לו) ע"כ. הנה מוכח כפי זה שיכול הנשבע על דעת חברו לעשות התרה אפילו לכתחלה אפילו שלא בפניו ואין צריך לומר דיעבד כל שלא קבל הנאה ממנו. ויש לך לדעת כי אברהם לא קבל הנאה מאבימלך כי מה שנתן לו מתנות הוא לצד כלימת שרה ומה שנתן לו לשבת בגרר לא קבל אברהם, וכמו שנראה מהכתובים כי פנה תיכף והלך לו מגרר וישב לו בבאר שבע מקום שגר שם יצחק אחר שלוחו מגרר. ושוב בא לידי מאמר אחד (ב"ר פנ"ד) ז"ל כחשד אשר עשיתי וגו' מה חסד עשה עמו שאמר לו הנה ארצי לפניך וגו' והוא לא קבל ע"כ. הרי שסוברים רז"ל שהחסד שעשה עמו שאמר לו הנה ארצי לפניך וגו' לא קבלו, והגם שאומר כחשד הם דברי עצמו ואינו כן, ולא כן היה ביצחק שהושיבו בארצו וישב שם ועשה והצליח בכל טוב, והוא אומר **ואבימלך הלך אליו** והטעם מגרר פי' מדין הנמשך מאמצעות גרר, כי לאברהם לא היתה טובת גרר טובה שהוא לא קבל ושבועתו ישנה בהתרה וליצחק היתה הטבה ולזה תתקיים השבועה כשתהיה בשביל הטובה ואינו יכול להתיר שלא ברצונו של אבימלך:

ועוד אפי' אם תמצא לומר כי אבימלך כשהשביע אברהם היה דעתו הפך דעת ר"י שכתבו הגהות מיימוניות והיה סובר כרמב"ם שכתב בפ"ו מהלכות שבועות דכל שהשביע חבירו על דעתו הגם שלא קבל ממנו הנאה אין מתירין לו אלא בפניו אף על פי כן לא סמך בדעתו על השבועה כי מודה שאם דיעבד התיר שבועתו מותרת כיון שלא היתה טובת הנאה באמצע, ודין זה שוים בו כל המורים, לזה

הלך ליצחק שהיתה לו טובת הנאה, ובזה כתבו הראב"ד והרשב"א והאחרונים שהגם שהתיר דיעבד אינו מותר. גם נתחכם לקחת אחוזת וגו' ופיכול לחזק השבועה כאשר אבאר:

אחוזת מרעהו ופיכול וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לקחת עמו אחוזת מרעהו מה שלא עשה כן בימי אברהם:

אכן יתבאר הענין על פי מה שנסתפק ר"ת (ר"ן נדרים סה.) בהנשבע על דעת חבירו בשביל הטבה אם דיעבד התירוהו אם מותר או לא ולא הוכרע. ולסברא זו חש אבימלך גם לשבועה זו הגם שהוא בשביל טובה, ונתחכם לעשות חיזוק שלא תועיל לו ההתרה, והוא על דרך מה שאמרו בגיטין דף מ"ו מחלוקת ר' יהודה ורבנן ר"י סבר נדר שהודר ברבים אין לו התרה כיון דנדר בפני רבים שוב אינו יכול להתיר ורבנן סברי יכול להתיר. ואמרו בגמ' דף ל"ו אמר אמימר אפילו למ"ד נדר שהודר ברבים יש לו התרה נדר שהודר על דעת **רבים** אין לו התרה ע"כ. וכתבו התוספות דאיכא פנים לומר שלא דחה אמימר דעת ר"י שאמר נדר שהודר בפני רבים אין לו התרה. וגם מדברי רב יוסף (פסחים קז) נמי מוכח דהלכה כר"י ובמסקנת דבריהם העלו דהלכה כרבנן והגאונים פסקו כר"י. וכפי זה נתחכם אבימלך להביא עמו רבים אחוזת וגו' ופיכול כדי שידור בפני רבים. והנה נחלקו אמוראים בגיטין (מו.) וז"ל ידעו בו רבים כמה רבים רב נחמן אמר ג' ר' יצחק אמר עשרה, והצתי בדברי רז"ל שנחלקו בב"ר רבי יהודה ור' נחמיה וז"ל ר"י אומר אחוזת מרעהו שמו ר' נחמיה אומר סיעת מרחמוהי ע"כ. ואולי כי מחלוקתם תלויה במה שנחלקו האמוראים חד אמר שלשה וחד אמר עשרה ר"י שאמר אחוזת שמו סובר כמה רבים שלשה ולזה אמר אחוזת שמו ורבי נחמיה סובר עשרה לזה אמר סיעת וגו' שבזה היו עשרה לתכלית הכוונה כדי שיהיה על דעת רבים שאין לו התרה וכדעת ר"י:

ואפשר שנתחכם גם לדעת רבנן שאמרו שישנו בהתרה ולזה הביא פיכול, וכדברי אמימר שידור רבנן בנדר על דעת רבים שאין לו התרה לזה הביא פיכול ואמר ר' נחמיה פי שכל צבאות וכו' ע"כ והשביעו אבימלך ליצחק על דעת כל צבאותיו:

וראיתי כי רבי יהודה ור' נחמיה שנחלקו בפירוש אחוזת וגומר נחלקו גם כן (ב"ר פס"ד) בפ"י פיכול, ואפשר כי טעם אחד לב' המחלוקות ר"י שסובר אחוזת שמו וסובר כיון שטעם אבימלך הוא שיהיה הברית בפני רבים ורבים הם ג' לזה הניח הכתוב כפשוטו ג' המה רבים אבימלך ופיכול ואחוזת ור"ן שלא הספיק לו לקראות רבים ג' ופי' אחוזת סיעת מרחמוהי אם כן פיכול זה למה הביאו וכי הביאו למה הוצרך הכתוב להזכירו כי העשרה הנה הנם בסיעה שאין סיעה פחות מעשרה לזה פי' פי שכל וכו' ולמדה אחרת נתכוין שתהיה על דעת רבים כמו שכתבתי ולא יקשה בעיניך מה שפירשנו שנחלקו התנאים במה שנחלקו האמוראים, כזה הם רבים כי לא היו האמוראים בקיאים בביריות ובפרט באגדות:

וכן **ויאמר אליהם יצחק.** צריך לדעת איך יענה יצחק למלך ושריו מדוע באתם אלי כי אין זה מהמוסר. ועוד סוף מעשיו הוכיחו הפך זה כי כרת להם ברית. עוד אחר שאמר ואתם שנאתם אותי מה מקום להאריך לומר ותשלחוני וגו'. ואם הוכחה לשנאה הוא אומר ותשלחוני היה לו לומר כי שלחתם אותי וגו'. אכן כוונת יצחק היא למה שהשכיל כי אין מציאות שיצטרך אבימלך ליצחק בשום אופן זולת בענין פחדו על נחלתו לבל ישלחו יד בה לצד מתנת האדון ודבר זה כבר נשבע אברהם וכמו שהקשינו במקומו למה הלך אליו, ויצחק היה לבו שלם לבל ירע את הברית אשר כרת את אברהם אביו כי פסק הלכה כהרמב"ם שכל שנדר על דעת חברו צריך להתירו בפניו פירוש בידיעתו ואברהם כיון שלא התיר בפני אבימלך השבועה כראי מוצק (איוב ל) שאין הבנים יכולין להתירה עוד, ומעתה אין צורך להם ממנו, ובבחינה זו אמר מדוע באתם, אלא ודאי שאין ביאה זו אלא לצורכי יצחק להטיב לבו ולהשיבו אל המקום, לזה אמר תיבת **אלי** פי' ואם הביאה היא לצורכי גם עליה אני דן כי זו רחוקה היא מהאמין כי אתם וגו', דקדק לומר **ואתם** לומר מלבד כל אנשי העיר גם המלך ושריו שנאתם אותי ושנאה זו אינה תלויה בדבר אלא לצד שקנאתם בי ולא יכולתם להניח אותי עמכם בעיר והוא אומר **ותשלחוני** וגו' וזו שנאה מחמת קנאה והנה ידוע הוא כי כל שנאה שהיא תלויה בדבר בטל דבר וכו' אבל שנאה מחמת קנאה אינה בטילה עולמית זולת בהבטל הדבר שבאמצעותו היתה הקנאה, ומעתה לא ישתנה הדעת בכך להסיר שנאתכם ממני:

וכן **ויאמרו ראו ראינו וגו'.** צריך לדעת למה כפל לומר ראו וגו' גם שאר הדקדוקים:

אכן נתכוונו להשיב לכל מה שיסבול דברי יצחק באומרו מדוע וגו', ואמרו לצד שכוונתך כבר נשבע לנו אביך ראו ראינו וגו' ב' ראיות הא' כי שבועת אברהם אין לסמוך עליה מטעמים שכתבנו למעלה, עוד

ראינו כי באמצעותך תתקיים השבועה כראי מוצק. עוד ראינו כי שבועת אביך לא דקדקנו לפסקי דינים המפסידיים הברית וכמו שכתבנו למעלה, גם אם כוונתך לומר על אשר לא הלכנו לישמעאל לכרות לנו ברית כי הוא מיורשי אביך והוא הגדול ראינו כי ה' עמך וזה לך האות כי הבטחות אברהם לך הם נתונים ואתה העיקר בהם, גם אם כוונתך לקבול על אשר הראנו לך שנאה במה ששלחנך ראינו כי ה' עמך ובערך אדם כזה בכל מקום שהולך שמה שמור ומוצלח הוא ולא ישתנה לו המקום בערכו ואין כאן שנאה:

גם למה שתהיה ההקפדה על המתגלה מלבבנו כי לא נכון עמך ותאמר איך תבקשו ממני טובה, גם לזה באה תשובה באומרם **ראו ראינו** ראייה שכליית שזולת זה לא תתקיים השבועה בינינו בכל תוקף המשפט וכמו שדקדקו בדבריהם כאשר אבאר בסמוך:

ונאמר תהי נא וגו'. צריך לדעת אומרו ונאמר לשון עבר. התחילו לתת טעם לאשר שלחוהו, כי קודם והוא עמם בגרר לא תכון השבועה על דרך מה שאמרו ז"ל בנדרים דף כ"ז וז"ל נודרים להרגים וחרמים וב"ה אומרים אף בשבועה. וכתב מהרי"ק בסימן רל"ב וז"ל הנודר או הנשבע לאנס לא הוי נדר ולא שבועה וכו' (וחוזר) [וחושב] בלבו וכו', ולפי זה כל השבועה שתהיה תחת יד אנס יכול הנשבע לבטל בלבו, ויוסף לפרעה וצדקיהו לנבוכדנצר לא בטלו בלבם. ודין זה אפילו קיבל הנאה ממנו ובכל תוקפי חיזוקי השבועה כל שיד חזקה באמצע מבטל בלבו ואין כאן שבועה, לזה חששו אבימלך וכו' לכרות ברית עם יצחק בגרר תחת ממשלתו כי יכול יצחק לבטלה מלבו מדין נשבעין לאנסין לזה נתחכמו לכרות ברית במקום שהם בו עתה שלא היתה שליטת אבימלך עליו, וכן מוכח מדברי רמב"ן, והוא אומר **תהי נא פי'** עתה תהיה האלה ולא במציאות הקודם, ובזה אין לחוש לביטול השבועה בלב. וטעם אומ' כי עצמת ממנו וגו'. הוא טעם מושאל ולא רצה לגלות לו הטעם, או לבל יפציר בהם בצדדי הטעם וכי יספיק בבריתו שם וכדומה, גם היו להם טעמים אחרים כאשר אבאר בדבריהם לזה אמרו לו טעם מוחלט:

בינותינו בינינו וביניך וגו'. טעם שהאריך לומר בינותינו וגו', נתכוון לחזק ברית אברהם ולהוסיף ברית מחדש עם יצחק, והכונה בזה לדעת ברית הראשונה של אברהם האם עומדת לנס, ויש בזה תוקף משבועה של יצחק כי כבר נפטר אברהם ואין מציאות להתרתה לבנים ולקיים כל דבר נשבע יצחק בתנאים אשר ירשום. ואולי כי חש אבימלך גם כן שיתן ה' מתנה מחדש ליצחק וינחילה לעשו ועשו אינו זרעו של אברהם דכתיב (כא יב) כי ביצחק יקרא לך זרע ולא כל יצחק, ואם יתן יצחק לעשו ארץ פלשתים לא יזכה אבימלך בדינו עם עשו מצד ברית אברהם כי יאמר זו מתנה חדשה נתן ה' ליצחק אחרי מות אברהם ויצחק נתנה לעשו ואין מידו מציל. לזה נתחכם להשביע יצחק ושבועת יצחק תחול גם על עשו כי זרעו יקרא הגם שאינו נקרא זרעו של אברהם. וטעם שלא הזכיר הדורות, כבר רמזו אותם באומרם בינותינו וגו' ופי' רז"ל (רש"י) שבינותינו וגו' ושם נאמר לי ולניני ולנכדי:

עוד ירמוז באומרם **בינותינו** וגו' פי' שיהיה הברית בפני רבים לא שיכרות ברית לאבימלך בינו ובינו אלא ביניהם יהיו כולם יחד, והכונה בזה כדי שיהיה בפני רבים, ואמרו בינינו עוד לרמוז שתהיה הכונה על דעתם כדי שיהיה על דעת רבים:

כט' אם תעשה עמנו. דקדקו לומר נוסח וסדר הברית אשר יכרות להם שהוא בשביל הטובה, והוא אומרם **אם תעשה עמנו רעה כאשר** וגו' פי' תהיה השבועה בעד הטובה שקבלת ממנו, ובזה יש טעם להפסקת הכתובים בסדר זה, שמן הראוי היה לו להפסיק בתיבת כאשר וגו' ותיבת אם תעשה עמנו רעה היו נסמכים בפסוק שלפניו שמסיים ברית עמך שם קנו מקומם להזכיר הברית. ולפי דברינו ידויק על נכון כי יכוון לדקדק סדר השבועה שתהיה בשביל הטובה. ואומ' **לא נגענוך** וגו' להיות שאין הכרת החסד שעשו שהיה לטובת יצחק אלא אחר הכרת פרט זה, כי תמצא שמחוקי המלכים שיתנו יד ועזר לשוכני ארצם לקנות הון לב' סיבות, הא' לאם יצטרכו להם להלוות מהם יהיה להם בית והון לעזור להועיל לפי שעה, הב' כדי שתתרום מלכותם כי תתנשא ברבות בה אנשים עשירים ובעלי שם כי הוא מטכסיסי המלכות, ולאחד מב' סבות יאמר האומר כי טובת אבימלך ליצחק להנאת עצמו נתכוון, לזה דקדק לומר **כאשר לא נגענוך** מימינו אפי' בנגיעה שהוא דבר שאינו מחסר ממון אלא כדבר שחוזר בעיניו, ובזה באמת כי לא עשינו עמך רק טוב פי' שלל טעמים הנוגעים להם והצדיק שהכונה היא להטיב לו דוקא, ולצד שתאמר כי היתה הכונה למעלת המלכות הנה שלחנך אתה וממונך והוא אומרם **ונשלחך בשלום פי'** ובממונך, הראת לדעת כי אין כונתנו בהטיב עמך לטכסיסי המלוכה ומעתה לא היה מציאות להצדיק הטוב ההוא כי נתכוונו לטובתו אלא אחר ששלחוהו הוכרו הדברים כנים. ובזה נתנו תוספת טעם גם כן למה ששלחוהו כי הוא זה דבר המעמיד לטובת הנאה המקיימת השבועה וכל זה נכלל בכלל אומרם **ראו ראינו**:

וראיתי לרז"ל שאמרו (ב"ר פס"ד) וז"ל מלמד שלא עשו עמו טובה שלמה ע"כ, ולכאורה דבריהם רחוקים ביותר כי הם באו לרצותו ולהראותו חיבה יתירה ויאמרו אליו הפחתת הטוב, ולמה שכתבתי כי כונתם היא כדי שתהיה השבועה בשביל טובה יהיו דבריהם ז"ל מאירים כשמש. כי אמרו שהטובה שהטיבו עמו לא היתה מוחלטת להטיב אליו אלא לתכלית המקווה ממנו להם שהוא הברית אשר שואלים ממנו ונכון וכפטיש יפוצץ:

ואמרו אתה עתה ברוך ה' פי' שלא אירע לו רע מאמצעות ששלחוהו שהרי הוא מבורך כמו שהיה קודם, והכוונה בזה שלא נתבטל הטוב ההוא שבעדו אתה נשבע לנו:

ודע שהגם שכתב הריב"ש שאינו קרוי בשביל טובה אלא אם היתה הטובה בעת השבועה הוא הדין אם בשעת השבועה ברור שנשבע בעד טובה שכבר עשה לו, הרי זה דומה לזוקף עליו הטובה בחוב ובעד ויתור החוב נשבע:

עוד ירצה לתת טעם שאינם מחזירים אותו לארץ, כי הוא ברוך ה' אדרבה ביותר מעלה מקודם כי עד עתה היתה השפעתו מאמצעות העיר שהיא תחת ממשלת שרי מעלה מה שאין כן עתה שהוא מקום לעצמו השפעתו היה שלא על ידי אמצעי אלא ברוך ה':

עוד ירצה לשלול טענת סתירת ההטבה כי לא מהם היה המושג אליו הטוב אלא מה' והראיה הן היום במקום שהוא בו מבורך בכל מדה טובה, לזה אמרו **אתה עתה ברוך ה'** פי' עתה אחר שהטבנו לך באמצעות המוכן מצא מקור הברכות לחול עליך ברוב טוב, ובאופן זה השביעו בכל תוקף שאין מציאות להתיר אבל זולת זה היה יכול להתיר, והגם דאמרינן בפרק השולח דף מ"ו לסברת חכמים שחולקים על ר' יהודה שטעם שלא הכו ישראל הגבעונים הוא משום קדושת ה' ופרש"י שלא יאמרו הנכרים עברו בני"ע על שבועתם, הרי דהגם דישנה להתרה לצד דהוי חילול ה' בדבר לא יתיר, אין זה מעיקר התורה אלא גדר. ועוד כבר כתבתי באורך בהלכות נדרים בפרט זה כי דווקא בשבועה שהיא מפורסמת כהוא של גבעונים וכמו שדייקתי שם מדברי רש"י:

ועוד לו יהיה שסוברים חכמים שאין לחלק בכל שבועת נכרים, הרי יש סברת ר' יהודה שאין מחלק בין נכרים לישראל שיודעים הנכרים שיש התרה לשבועה ואין כאן חילול ה', ולזה נתחכם אבימלך להשביעו שבועה שאין לה התרה גם לסברת ר' יהודה:

[בראשית פרק-כז](#)

א ויהי כי זקן יצחק. טעם הודעה זו. כי זו סיבה שיטול יעקב את הברכות כשלא יכירהו. ואמר לשון צער, שהוצרך ליטול יעקב הברכות על ידי סיבה זו ולא בידיעת יצחק כי מזה סובבו כמה סיבות לבני עמנו:

את עשו. ולא אמר אל עשו, כי לא היה רואהו לומר שקראהו אלא קרא את שמו:

בנו הגדול. נתינת טעם למה לא קרא ליעקב, כי זה הבכור, ואולי שלא ידע מהמכר. וטעם יצחק שהיה חפץ לברך עשו הרשע, כי חשב שבאמצעות הברכות יתהפך למדת הטוב ויטיב דרכיו כי הצדיקים יכאבו בעשות בניהם רשע והיה משתדל עמו להטיב, ואפשר שהיה מועיל, ותמצא שאמרו ז"ל (ב"ר פ"פ) כי נענש יעקב שמנע דינה מעשו שאפשר שהיתה מחזירתו למוטב, הרי שאפשר לו לחזור למוטב:

ה **ורבקה שמעת וגו'.** פי' מודיע הכתוב כי רבקה נביאה היתה ושומעת תמיד בדברי יצחק וגו' הגם שלא ידבר בפניה והבן. ולזה אמר **ורבקה שומעת בדבר וגו'** ולא אמר ותשמע רבקה וגו' ולא אמר היתה שומעת וגו'. ואולי כי דבר אליו יצחק בלט ולזה האמין בבוא יעקב כי הוא עשו כי באוזן עשו דבר, והגם כי עיני יצחק כבדו, עם כל זה הודיעו כי דברי סתר אליו. ואולי כי לזה רמז הכתוב באומר **ויקרא את עשו וגו' ויאמר אליו בני ויאמר הנני פי' נתיחדו לדברים נכמסים:**

ו **ורבקה אמרה.** אמר תוספת וא"ו כי הסכימה היא לרוח הקודש השרויה עליה:

לאמר הנה וגו'. פי' שלא יחשוב כי כבר עבר זמן ארוך מעת דבר יצחק לעשו ויאמר כי לא יספיק הוא לעשות מצותה של רבקה עד שכבר עשו עשה מעשהו, לזה אמרה **לאמר הנה פי' אמרה לו כי באותה שעה שמעה ויש זמן:**

אחיך לאמר. פי' לא אחיך בדומה לך אלא באמירה יאמר אליו שם אחיך אבל לא ידמה חושך לאור עולם:

עוד נתכוונה באומרה **לאמר** שלא להוציא דבר שקר מפיה כי לא אמרה הדברים בדקדוק כיציאתם מפה יצחק, לזה אמרה לאמר הביאה וגו' פי' מה שנתכוין באמירתו הוא זה, וזולת לאמר יהיה נשמע כי אומרת דבריו בדקדוק:

ח **ועתה וגו'.** פי' באותה שעה ימהר להביא מן המוכן גדיי עזים:

שמע בקולי. פי' הגם שיש בדברים אלו כגניבת הדעת, עם כל זה יש לך לשמוע בקולי פי' מלבד חיוב מצות כיבוד אב ואם שהיא מצות עשה גם היא נביאה וכתוב בדברי נביא אמת (שופטים יח) אליו תשמעון לזה אמרה **שמע בקולי**, וכבר כתבנו (לעיל טז ה) שיצטדק נביא באומר לעבור על מצוה ממצות התורה לפי שעה:

יג **עלי קללתך בני וגו'.** טעם אומרה **בני** אחר שעמו היתה מדברת. פי' מה שהוצאת אתה מפוך עתה, ושיעור התיבה קללה שקללת בני, והוא על דרך אומרם ז"ל (מכות יא.) קללת חכם אפי' על תנאי וגו', ולזה חששה ולבשה היא גרם קללה שהוציא מפיו, ואם לא (היה) [היתה] אומרת בני היה נשמע קללה שיקללו אביו:

וראיתי לתת טעם לאהבת רבקה ליעקב, לצד כי עיני כל אליה יצעירו כי ממנה יצא רשע הוא עשו, והנה לטבע הרגיל החלקים יאהבו חלק אל חלקיו, וזה מהבוחן, לזה גלתה דעתה כי לא כן הוא ומעשיה מוכיחות כי מקורה ברוך וחלק הטוב חלקיה וטבעה אל אהבת הטוב ירוץ, ולזה תמצא שירבה הכתוב לומר בכל פועל ופועל ממנה יעקב בנה ללא צורך וכוונתו היא להגיד כי ממנה אורחות צדיק ויסודו מיסודה גם כן נבנה, ומוצאו של עשו לא מבחינתה של רבקה ח"ו. גם יש סוד בדבר כידוע ליודעי חן כי הוא זוהמת הקדושה אחר צירופה באש הגבורה שבבחינת יצחק אבינו והבן. והגם שכתבנו למעלה (כ"ה כ') כי סיבתו הוא היותה אחות לבן, דבר זה לא יהיה סיבה לבחינת רבקה כי ממנה היא כמעשיה ח"ו, ופרט זה הוא מהמוסגל להפריד הזוהמא בפני עצמה ולעמוד קו הטוב על תילו הוא יעקב אבינו ששופריה מעין שופריה של אדם הראשון (ב"מ פד.) והוא סוד והבן:

טו **ותלבש וגו'.** פי' הלמתם עליו בתיקון הלבשה הגם שהיו גדולים תקנתם לקטן:

טז **אנכי עשו בכורך.** פי' להיות שקנה הבכורה מעשו הנה הוא נעשה עשו לצד בחינת הבכורה כי (לא) [לה] יקרא עשו בכורו. ואמרו **עשיתי כאשר דברת אלי** פירוש כי טעם שצוה לעשו הוא כי הוא בנו הבכור וכיון שנטל הבכורה כאילו הדבר בא אליו:

כג **ולא הכירו כי היו וגו'.** ואף על פי כן דחה שמיעת קול מלפני חוש ההרגש כי הקול יכול להשתנות, או לצד משמיע, או לצד שומע, מה שאין כן הרגשת שערות הידים הוא סימן מובהק:

ויברכהו. פי' לצד כי מקודם שמששו וידע כי עשו הוא לא היה לו דבר מכחיש לקול הבא לאזניו שאינו עשו והרי זה מתעתע ונכנס בחששת יעקב שאמר והבאתי עלי וגו', והגם שלא מצינו לו שקללו אף על

פי כן הכין לבו לשנאתו, ודבר זה בצדיקים יפעיל, וצא ולמד מרז"ל (ב"מ פד) אם היו מקפידים בלבם על הזולת היו מביאים עליו קללה, לזה כשראה ידיו שעירות ויברכהו להסיר ההפך שהומשך מקודם:

כד **ויאמר אתה זה וגו'.** פי' מצדיק דבריו כי הוא עשו לא שואל. ותשובת יעקב היא בלשון פשיטות אני':

עוד ירצה באומרו **אתה זה** להיות שהיה קולו מגיד כי יעקב הוא לזה נתכוון לברך לגוף המחליט כי הוא עשו, ולזה אמר אתה זה מורה באצבע לאשר יגיד חוש המישוש והיה מלביש הברכות בדעתו במה שלפניו בלא שום מחשבה מי הוא, וזה הוא לטובה אות שקבל הברכות יעקב בכוונה אליו, והגם שגמר אומר יצחק והזכיר עשו, עם כל זה בשעת הברכה לא היה מברך אלא זה שלפניו:

כז **ויברכהו ויאמר ראה וגו'.** אומרו **ראה** לא לשון ראייה אלא חשיבות והכוונה ראוי הוא ריח בני וחשוב לדמותו כריח שדה אשר וגו':

כח **ויתן לך האלהים.** טעם אומרו וא"ו בתחילת ענין, להיות שקדם ואמר ויברכהו הוסיף עוד לומר ויתן לך וגו', ומה שלא פי' הברכות הרמזות בויברכהו, אולי שיכוין על דרך אומרים ז"ל (ב"ר פל"ט) שמפתח הברכות נתנו ה' לאברהם ואברהם ליצחק (שם פי"א) ועתה מסרם יצחק ליעקב, והוא אומרו **ויברכהו פי' מסר לו הברכות שיהיו ברשותו**:

עוד ירצה שברכו ברכות רוחניות וגשמיות כנגד הרוחניות אמר בהעלם ויברכהו, וכנגד הגשמיות אמר **ויתן לך וגו'** בתוספת וא"ו לומר מלבד עולם העליון אשר בחר אברהם לבניו שהוא עיקר תכלית זרע ישראל עוד יתן לו בעולם הזה וכו':

עוד ירצה על זה הדרך לא מלבד מדת הרחמים אלא גם מדת הדין תסכים על נתינה זו והוא אומרו **ויתן לך האלהים פירוש גם מדת אלהים**:

כט **יעבדוך וגו'.** אולי כי המלך לא יעלה מס הנגוע לו בין העם, וכדומה לזה ימצא בזמן שישראל משועבדים לאומות העולם המלכים שבהם שהם בעלי תורה פטורים מהמס (עזרא ז), ומה שאמר אחר כך (מ) ואת אחיך תעבוד והוא היה מלך חוזר אל בני עשו:

הוא גביר לאחיך. פי' אחיו ממש לא יהיה לו לעבד אלא שיהיה הוא גביר לו, אבל הבאים אחריו ישתחוו לו והוא אומרו **וישתחוו לך בני אמך**:

עוד ירצה שיהיה הוא מתגבר עליו באמצעות עבודת הקודש אז ישתחוו לו בני וגו', כי זולת זה לא ישתעבד אח לאחיו, ולזה תמצא כי במעט התרשלות שהיו מתרשלים ישראל בעבודת ה' תכף ומיד (מ"ב ח) ויפשע אדום:

אורריך וגו' ומברכיך וגו'. פי' אורריך לעתיד ארור הוא מעכשיו ולא יקום לארר, ומברכיך ברוך הוא מקודם כדי שתחול ברכתו עליך:

וטעם אומרו מברכיך לשון רבים ולא ברך אלא לאחד, גם הזכיר מאררים רבים וארור לאחד, נתכוון לשלול חלק מהמאררים שאינו ארור והוא אחיה השילוני וכיוצא בו, לזה אמר ארור ולא ארורים כולם, ובמברכים ג"כ יש מהמברכים שאינו בכלל ברוך והוא בלעם הרשע שהגם שברך לא יבורך, ולזה אמר מברכיך יש בהם חלק אחד שהוא ברוך ולא כולם לשלול הנזכר, ואמר **ומברכיך** בתוספת וא"ו לרמז על מין מקלל שישנו בכלל ברכה והוא המכוון לברך, על דרך אומרים רבנן לר' אלעזר בן רשב"י (מוע"ק ט): תזרע ולא תחצד וכו', וזה הוא שיעור הכתוב **אורריך ארור ומברכיך פי' ואותם אורריך אם הם מכוונים למברכיך ברוך**:

ל **ויהי כאשר כלה.** טעם אומרו **ויהי** לשון צער, כי התורה מצטערת על אשר כלה ולא ברך כל הברכות שהרי מצינו שברך לעשו אחר כן, ואם היה מברך אותם הברכות הנשארות ליעקב כבר אבדה תקות אדום:

ויהי אך יצא וגו'. טעם אומרו ויהי לשון צער, גם אמר אך, גם כפל לומר יצא יצא. נתכוון לומר שעדיין היה מעוכב ביציא' יעקב והוא אומרו **אך יצא** מיעט ביציאה אלא לסיבה שאירעה יצא, והסיבה היא מה שהודיע הכתוב לבסוף באומרו ועשו אחיו בא מצידו ולסיבה זו מיהר לגמור היציאה והוא אומרו **יצא**, ורמז אל הצער שחש יעקב שימצא כגנב במחתרת בפני אביו כשהרגיש בביאת עשו, ורז"ל (ב"ר פס"ו) דרשו באופן אחר:

לג **ויחרד יצחק וגו' גם ברוך וגו'.** טעם ב' דברים הפכיים בנושא אחד, כי מתחלה חרד על הרמאות ואחר כך חש למה שקדם ואמר בברכתו אורריך ארור וברכהו, קודם לא ידע מי הוא וחרד וחש לאדם אחר, וכשהתבונן בדבר והשכיל כי הוא יעקב ברוך אותו כי הריח מריח בגדיו וידע הפרש שבינו לבין עשו וחתם על הברכות, גם חש למה שקדם לומר אורריך ארור לזה ברכהו:

לז **ויאמר הכי קרא וגו'.** פי' מתמיה הכי קרא שמו יעקב ומשמעות השם לא יגיד אלא עוקבה אחת והוא עקבני זה פעמים, שאילו היה שמו עקבות או עוקבות היה עוקבו פעמים:

או ירצה על זה הדרך **הכי קרא שמו יעקב** ולא אמר עקבה או עקב שאז לא יגיד אלא על עוקבה אחת אבל יעקב יגיד על התמידות ולזה עד עתה כבר (עברו) [עקבו] פעמים:

לז **ויען יצחק.** הנה עדיין היה לו מציאות לברכו אלא לצד שהכיר בו וידע כי הוא ראוי לקללה ואויב ליעקב חש לברכו כי הוא הפך מה שקדם לומר ליעקב אורריך ארור, ולזה היה מתנצל מעשו מלברכו. ולזה כפל לומר הכתוב ויען ויאמר לעשו פי' שמענה זה אינו אלא לאמר ואין כן הוא האמת בדעת יצחק:

לט **ויען יצחק אביו.** פי' נתינת טעם למה חזר לברכו. לצד רחמי אב כשבכה נכמרו רחמיו:

הנה משמני. פי' אין לו אלא מה שלפניו לא כיעקב שאמר ויתן לך בתוספות וא"ו פירוש מלבד עולם הנצחי וכמו שפירשנו:

מ **ואת אחיך וגו' והיה כאשר וגו'.** רבו הפירושים בזה. ואפשר לומר שנתכוון לומר על זה הדרך שכל הברכות שברכו יהיה כאשר יעבוד את אחיו. וכאשר ירד ממדרגה זו, או ירצה לשון רדוי כאשר תהיה רדוי ואבוד, יקדים לפרוק עולו ואחר כך תרד ויהיה בית יעקב אש וגו' ובית לקש (עובדי' א) ויכלה. ולזה דקדק לומר **והיה** לשון שמחה כי אז ישמחו השמים ותגל הארץ:

או ירצה **והיה** כאשר תשלוט אתה בעולם לא תהיה מעלתך עליו אלא ופרקת עלו מעל וגו' לא הוא ישלוט בך ולא אתה תמשול בו, ומה שמשל אחר כך עונות הטו אלה:

מא **יקרבו ימי אבל וגו'.** פי' אחר שימות ויקבר שאז הוא התחלת ז' ימי אבילות וחש שלא יהרגנו בעוד שלא נקבר אביו כי המת ידע קודם שיסתם הגולל (שכת קנב):

מב **עשו בנה הגדול.** אומרו הגדול, לומר כי הוא יכול עשות אשר זמם לעשות לאחיו, בנה הקטן פי' לצד היותו קטן ממנו ביכולת:

מתנחם לך. פי' מקבל נחמה על אשר עשית לו, להורגך, ובזה תחזור לו הבכורה והברכה:

מג **ועתה בני.** פי' על דרך אומרם ז"ל (אבות פ"ב מ"י) ושוב יום אחד לפני מיתתך ופי' כי אין אדם בטוח בחייו אפי' יום אחד ובזה יהיה תמיד בתשובה, לזה אמרה **ועתה** וגו' **קום ברח** וגו' פי' ועתה תכף ומיד, והגם שלא אמר עשו אלא יקרבו וגו', אפשר שימות יצחק באותו שעה ויוציא מחשבתו לפועל:

ברח לך אל לבן. כי הוא יעמוד נגד עשו אם ילך להורגך:

מד **עד אשר תשוב וגו'.** פי' בעבור זמן על המאורע החמה מעצמה מתקררת מרתיחתה, ואומ' עוד **עד שוב אף אחיך** פי' כי לא יועיל זה לבד אלא עד שוב אף אחיך ממך פי' שהגם שיזכירך לפניו לא

יחרה אפו, והוא אומר **ממך** אז הוא סימן ששכח המעשה וכו'. **ושלחתי** וגו' פי' אני אשלח אחרך כשיהיה כן אבל אתה לא תבא בשום אופן:

{מה} **גם שניכם וגו'**. פי' לו יהיה שימות גם הוא, או על ידך או על ידי גואלי הדם, אף על פי כן אין מרפא לשברך במה שימות גם הוא עמך ביום אחד, ולעולם אינה מקפדת אלא על מיתת יעקב ולא על עשו:

{מז} **קצתי בחיי וגו'**. לא רצתה לגלות הדבר ליצחק משום איסור רכילות ואמרה סיבה אחרת, אבל מה שגילתה ליעקב אדרבה קיימה מצות (ויקרא יט) לא תעמוד על דם רעך:

בראשית פרק-כח

{ה} **וישלח יצחק וגו'**. צריך לדעת למה הוצרך לומר **אחי רבקה** מי לא ידע בזה, ומה גם שבסמוך אמר כן. ועוד אומר **אם יעקב ועשו** הם דברים יתירים:

אכן בא הכתוב לתת טעם ליצחק אבינו ששלח בן צדיק לאדם רשע מפורסם לבן הארמי. והגם שאברהם שלח ולקח רבקה לא היה בתואל מפורסם ברשע כלבן. ועוד שלא אמר בפ' אברהם שיקח בת בתואל מה שאין כן יצחק שצוה ליעקב שיקח אשה מבנות לבן הרשע, לזה אמר **אחי רבקה** ושניהם יצאו מבתואל הרשע וכמו כן יצא מלבן בת צדקת, גם אין להוכיח שלא יצא שלשלת שורש קדושה מאדם רשע, לזה אמר **אם יעקב ועשו** פי' הרי שיצתה שלשלת הקדושה מאב רשע, גם כן אין להחליט ולומר כי להיות לבן רשע לא יצא ממנו בנות כרבקה:

ויש לך לדעת כי דוקא בימים ההם שעדיין לא נתבררו הנשמות הקדושות ממקום שבייהם, והוכרה משפחת אברהם כי שם קנתה לה הקדושה מקום, והיה לה לאות עולם אברהם ושרה כי הם גרים ראשונים וכל אשר יתגייר מהאומות בכל זמן יקרא אברהם ונקבה שרה. לזה מין הקדושה יחפש אחר מינו, כי אחד היה אברהם ולא הושלם בנין הקדושה בזכרים ובנקבות כי לא הוליד אלא את יצחק ולא הוליד נקבות עמו. ואולי כי לזה אמר הכתוב (כ"ה י"ט) אברהם הוליד את יצחק פי' לבדו בלא בת זוג, וכמו כן יצחק לא היה לו בנות כי ניצוצות הקדושה הנקבות עודם בארץ שבי, לזה שלחו יצחק לחזר אחר אבידתו:

אך זה היום שקוינוהו כי פרחו שורש הקדושה הן בני ישראל ופרח מטה עוז תפארה והוכר אילן החיים חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו הן הנה המובהקים בקודש ולא יסוב אדם ממטות בני ישראל למשפחות הארץ, ואם נשאר מניצוצי הקדושה בתוך העמים הרי הם ביציאתם לעולם מתאספים ובאים ואחר גרותם יאמנו כי אבודים היו ולנו הם:

וטעם הכנעני אשר הקפיד אברהם לבלתי קחת לו אשה מהם גם יצחק צוה ליעקב על זה, רבותינו אמרו (ב"ר פנ"ט) כי הוא ארור וזרע אברהם ברוך וכו', ודבריהם סתומים הם, ולפי מה שכתבתי מצינו עיקר הטעם נכון כי טעמו של אברהם הוא כי הוא מושלל מנפשות הקדושות וכל בנותיו חלק רע ומתועב, לזה החליטו לבלתי קחת ממנו כי לא ימצא בו דבר קדוש, והוא סוד אומר (לע"ט, כה) ארור כנען פי' מושלל בהחלט ממין הקדושה:

ותמצא כי ממין האומות עד היום עודם מתקבצים ובאים גרים וחסים בצל הקודש אשר לא שמענו מימי קדם כי נתגייר גר כנעני כשאר העמים וזה יגיד דברינו, ואולי כי לזה יצו האל (דברים כ) לא תחיה כל נשמה מז' עממים, ודקדק לומר כל נשמה לתת טעם למצות לא תחיה כי אין בהם נשמה פי' נפש קדושה שיתייחם אליה שם נשמה לחוס עליה להחיותה כעמון ומואב והבן:

ואחרי הודיע אלהים אותנו את כל זאת צריך לתת לב מדוע אנו בעונות משועבדים לכנען, אחר שידענו נאמנה שהשיעבוד הוא לברר הניצוצות של הקדושה שבתוך הקליפה ובכנענים אין בהם ניצוץ קדוש לרדת אחריו בגלות, ותמצא כי מצרים אשר נתרוקנה מהניצוצות כאומרם ז"ל (פסחים קיח.) לא יצאו ישראל עד שעשאוה כמצודה שאין בה דגן וכמצולה שאין בה דגים דכתיב וינצלו את מצרים צוה ה' לבל יבאו שמה וכמבואר הטעם בדברי האר"י ז"ל (שער הגלגולים), ואם כן איך יהיה שנסבול את כל עוצם הגלות הזה מבלי היות בו ניצוצי הקדושה:

אכן יתבאר הדבר על דרך אומרם ז"ל (ליקוטי תורה מקץ) כי יש שני מיני ניצוצי הקדושה שבויים בקליפה האחת נשמות יקרות ויוצאות באמצעות הלידה כאברהם וכשרה וכרבה ורחל וכנשמת ר' חנינא בן תרדיון שיצא משכם עם דינה וזרות ממואב וכנעמה מעמון וכאונקלוס הגר וכדומה. והב' הוא מין ניצוץ של קדושה הדבוק בקליפה ואינו יוצא כלל אלא מעורה בקליפה ואין לו מציאות ליפרד ממנו אלא כאשר ייצר לישראל על ידי צער או על ידי הכאה שבאמצעות דבר זה תהיה נפרדת הקדושה וחוזרת לשרשה. ומעתה יש טעם לגלות זה כי תאוה לברר בחינת ניצוצי הקדושה שאינה נפרדת אלא על ידי צער שמצטערים ישראל. ועל גלות הזה אמר הכתוב (עובדיה א) וגלות החל הזה לבני ישראל אשר כנענים עד צרפת, שהכתוב קראו החל מלשון נהייתי ונחליתי (דניאל ח) כי השגת תכלית הגלות ביניהם הוא באמצעות הצער ולזה הוא משונה מכל הגליות כאשר ראינו בעינינו. ואמר אשר כנענים ולא אמר בכנענים, וגם אמר כנענים לשון רבים, אולי כיוון על הניצוצות של הקדושה שלהיותם עתה בתוך קליפת כנען יקראו בשמו כנענים, ושיעור הכתוב על זה הדרך גלות החל הזה שהוא גלות ישראל הוא לסיבת בני ישראל שהם עתה נקראים כנענים על מקום שהם בו:

ו יורא עשו כי ברך וגו'. פסוק זה אין לו גזרה ואם גזרתו הוא וילך עשו אל ישמעאל היה מספיק בפסוק שאחרי זה יורא עשו כי רעות:

אכן כוונת הכתוב היא להודיע שידע עשו הליכת יעקב ואופנה, כי הלך במצות אביו ואמו וגם למצות קיחת אשה וגם ברכוהו בשלחם אותו, כי לצד זה לא רדפו שידע שימנע מידו, היותו הולך לב' מצות כבוד אב ואם ולקיחת אשה. והגם ששלח אליפז כאומרם ז"ל (רש"י כ"ט י"א), אפשר שבחן כי הוא נוצח בדרך ליעקב, ומעשה אבות עשו בנים אשר קדם בדרך לישראל, וחשב עשו כי גדול כח אליפז מכחו בבחינת רדיפה בדרך ליעקב ובניו:

ח יורא עשו כי רעות וגו'. יגיד הכתוב כי לא חש עשו אלא לצד הקפדת אביו עליהם, אבל זולת זה למה שהם בחינת הרע לא חש שאין נפשו מתעבתן. וממוצא דבר גם כן אתה יודע שלא הועיל טעם היותם רעות בעיני יצחק אלא לבל יוסיף מהם אבל לגרש אותן שהיו כבר אצלו לא. ואולי שכל הרגשתו לא היתה אלא שמא יתפקעו ברכותיו לצד בנים אשר יהיו לו מבנות כנען לזה לקח מבנות ישמעאל כדי שיתקיימו הברכות באמצעות הבנים שיהיו לו מהם: